

σ'.

ρίως παρ' "Ελλησιν ἀρυόμενοι, τὸ ἀπλοῦν γράμμα τῆς ἀρχελοῦς Γραφῆς χατέπνιγον, φάσκοντες τὴν μὲν ἐξ αὐτοῦ τοῦ γράμματος ἔννοιαν τὸ τῆς Γραφῆς σῶμα εἶναι, τὴν δ' ἐν ἀλληγορίαις ὑπόνοιαν τὴν ψυχὴν αὐτῆς. (Σελ-
λερίου Πετρ. τῆς φιλ. Τ. Γ'. σ. 564, 565—584 κ. φ. ៥.
ἔκδ. Α.) Διέλαμψε δ' ἐν τούτοις τοῖς Ἰουδαίοις πάντων
μάλιστα ὁ ἐν τῷ πρόσθεν μνημονευθεὶς Φίλων δὲ Ἐ-
λεξανδρείας, πολλὰ Θεολογικὰ συγγράμματα ἐμφίλοσό-
φως συγγράψας.

Τὰ δὲ περὶ τὴν ἴδιως κάββαλαν λεγομένην, τὴν μυ-
στικὴν ἀγωγὴν, σιγῇ παρερχόμεθα, τὴν περ ὡς Ἱερὰν πα-
ράδοσιν οἱ διπάδοι εἰς τὸν Ἀδὰμ ἀνήρτων, ὡς λαβόντα
αὐτὴν παρὰ τοῦ ἀγγέλου Παζιθέλ. Καὶ οἱ σοφοὶ δὲ Ἰ-
ουδαῖοι οἱ παρὰ τῇ ἀκαδημίᾳ τῆς Τιβεριάδος καὶ τῆς
Βαβυλῶνος ἀναλάμψαντες σχεδόν τι οὐδεμιᾷ ἀκλητική
μα-
θήσει τὸν νοῦν ἐπέστησαν ἢ παντοδαπῇ ἐρμηνείᾳ τοῦ
νόμου καὶ τῶν Ἱερῶν Γραφῶν ἐν γένει. Ἐξ ὅτου δὲ, τῆς
Ἱερᾶς αὐτῶν πατρίδος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀπανθρώπως
κατασκαφείσης, δεῦρο κάκεῖσε τραγικῶς διεσπάρησαν,
τὸ φιλομαθὲς αὐτῶν παντάπασιν ἐμαράνθη μέχρι οὗ
οἱ ὄμόφυλοι αὐτῶν Χαλίφαι εἰς δύναμιν καὶ παιδείαν ἀξι-
ολογωτάτην ἐπήρθησαν, παρ' οὓς οἱ Ἰουδαῖοι προστασί-
ας εὔμούσου τυχόντες, ἐνέγκλως περὶ τὰς ἐπιστήμας ἐ-
σπούδαζον τὰς ἐν ταῖς ἀκαδημίαις τοῦ Βαγδαδίου, τῆς
Κούφας καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας διδασκομένας. Καὶ ἀπὸ
τούτου τοῦ γρόνου ἐγένοντο ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἀνατολὴν καὶ
γραμματικοὶ καὶ μαθηματικοὶ καὶ ἀστρονόμοι καὶ φιλόσο-
φοι καὶ ἱατροὶ, οἱ Ἰουδαῖοι. Ἀλλὰ σκιαζομένης δσημέραι
τῆς λαμπηδόνος τῶν χαλιφῶν ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἀβ-
βασιδῶν ἐν Βαγδαδίῳ, παρέκμαζε καὶ ἦευδοκίμησε τῶν

Ιουδαίων, οἵτινες ἀπὸ τῆς δεκάτης ἡδη ἔχατον ταετηρίδος ἐμισοῦντο καὶ ἐπιέζοντο ἀεὶ μᾶλλον ὑπὸ τῶν χριστιανῶν καὶ τῶν ἀλλοφύλων Μωαμεθανῶν. ἀλλὰ καὶ οὗτως ὑπῆρχον διδάσκαλοι Ἰουδαῖοι κατὰ τὴν Μεσοποταμίαν μέχρι τοῦ ἔτους 1040 μετὰ Χριστόν. (Γεσεν. αγρ. 29.σ.93.) Ταύτην τὴν περίοδον εἰώθασί τινες ἀποκλιεῖν τὴν τῶν Γεοναίων, ὡν ἐπιφανέστατος ἐγένετο ὁ Ρ. Σααδίας Γαῶν (Χαγγαῶν) ἐκ Φαγούμης τῆς ἐν Αιγύπτῳ (γεννηθεὶς μὲν περὶ τὸ 892 ἔτος, τελευτήσας δὲ περὶ τὸ 942) πρύτανις τῆς ἐν Σόρᾳ ἐπὶ τῷ Εὐφράτῃ ἀκαδημίας γραμματίσας, πρεσβύτατος τῶν νεωτέρων γραμματικῶν, Ἀραβιστὶ συγγράψας τῆς Ἐβραϊκῆς φωνῆς γραμματικήν· μεθιρμήγευσε δὲ εἰς τὸ Ἀραβικὸν τῇ τε πεντάτευχον καὶ τὸν Ἰσαίαν. Ἐν δὲ τῶν θεολογικῶν καὶ φιλοσοφικῶν αὐτοῦ πονημάτων ἐπιγραφὴν τοιάνδ' ἔστι φέρον, Ἐμπνότ 6ε Δεὸτ, ὁ δηλοῖ πεστεύειν καὶ εἰδέναι. Πρῶτος γάρ οὗτος τῶν νεωτέρων Ἰουδαίων ἐτόλμησε καὶ ἐν θεολογίᾳ κῦρος τῷ λόγῳ ἀπονεῖμαι, τὰ Οεῖα, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἐκλογικευόμενος. Πιεζόμενοι τοίνυν δεινῶς οἱ Ἰουδαῖοι, καθάπερ εἴρηται, ἥρξαντο ἀπὸ τῆς δεκάτης ἔχατον ταετηρίδος ἀποχωρεῖν ἐξ Ἀσίας πρὸς ἐσπέραν, εἰς Ἰσπανίαν μάλιστα, ἐνθα οἱ ὄμόθρησκοι αὐτῶν, ὡς περ καὶ οἱ γριστιανοὶ, ἡσυχίας καὶ προστασίας οὐ τῆς τυχούσης ἀπήλαυσον παρὰ τοῖς ἀνεξιθρῆσκοις καὶ ἡπίοις Ἀραψιν. (Ἐγχ. καὶ Γεσεν.) Τὴν γὰρ Ἰσπανίαν οἱ Ἰουδαῖοι ἐξ ἀρχαίου ως δευτέραν Ιερουσαλήμ ἔτεργον, ἐν τῇ ἐπ' Ἀδριανοῦ ἡδη ἀπὸ τοῦ 125 ἔτους μετὰ Χριστὸν πολλοὶ Ἰουδαῖοι, τὴν βαρεῖαν συμφορὰν τοῦ ἔαυτῶν ἔθνους διαφυγόντες, ἀσυλον εὗρον. Χρόνῳ δ' ὅστερον διωγμοὺς πολλοὺς καὶ κακώσεις ὑπὸ

σε'.

καὶ φιλοσοφίας τοῖς Ἰουδαίοις γῦν κατέστησαν, οἵπερ τὸ ἐντεῦθεν ἥρξαντο τὴν Ἀραβικὴν τῇ ἑαυτῶν φωνῇ τῇ πατρίῳ ἀνταλλάσσειν. Καὶ ἐδέησε τούτου γε ἔνεκεν αὐτίκα πάνθ' ὅσα λόγου ἄξια συγγράμματα τῶν Ἀράβων φιλοσοφικῆς ἢ ἀλλης ἐπιστημονικῆς ὑποθέσεως ἔχομενα, εἰς τὸ Ἐβραϊκὸν (Ραββινικὸν) ιδίωμα μεθερμηνεῦσαι. Καὶ ἐν τούτῳ τῷ μεγάλῳ ἔργῳ τῶν μεταφράσσεων, πάντα τὸν ιγ' καὶ τὸ ἡμισυ τοῦ ιδ' αἰώνος ἐπιλαβόντι, πλεῖστον πάντων κλέος ἤραντο οἱ ἀπὸ τοῦ γένους τῶν Τιβθονίδῶν καλουμένων, οἵπερ ἐξ Ἀνδαλουσίας ὄρμηθέντες ἐν Λυνελίᾳ τῆς Ναρβωνίτιδος κατώκουν. Ὑπογραμμὸν δὲ καὶ οἶον βάσιν χυρίαν καὶ μόνην τοῦ φιλοσοφεῖν ἑαυτοῖς ὑπεβάλλοντο οἱ Ἰουδαῖοι τούντεῦθεν τὰ Ἀριστοτέλους συγγράμματα, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τάς τε ἀντιστοιχούσας πραγματείας τοῦ μεγάλου ὑπομνήματος καὶ τὰς παραφράσεις τοῦ Ἀβερρόου, αἴτινες τῷ Ἀριστοτέλους ὄνόματι ἀμέσως ἐκαλοῦντο. Καὶ πρῶτοι οἱ Ἰουδαῖοι τὴν περὶ Ἀβερρόου κατέχουσαν φήμην διέδοσαν, ώς τοῦ κατ' ἐξοχὴν ὑπομνηματισοῦ τῶν Ἀριστοτέλους συγγραμμάτων δύντος.

Ἄλλὰ τὸ κύρος τοῦ Ἀραβίου φιλοσόφου ἐπὶ τοῦ τεσσαρεςκαιδεκάτου αἰώνος παρ' αὐτοῖς μάλιστ' ἐκορυφώθη. Καὶ δέ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐπὶ φιλοσοφίᾳ πάντων κάλλιστα διαπρέψας Λευτέρης Βεν-Γερσών ὄνόματι ἔγραψεν ὑπομνήματα δῆλα εἰς τὰ ὑπομνήματα καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀβερρόου. Καὶ ἐπὶ τινῶν μερῶν αἱ ἐξηγήσεις τοῦ Λευτέρης ιστοι τοῦ Ἀβερροῖκοῦ κειμένου κατέστησαν, ωςπερ πρότερον τὸ Ἀβερρόου Ὑπόμνημα ἀχώριστον καθειστήκει τοῦ Ἀριστοτελικοῦ κειμένου. Τὸ δὲ φιλοσόφημα τοῦ Λευτέρης Βεν-Γερσώνος οὐδὲν ἀλλοῦ τοῦ

ἡ αὐτόχρημα ἡ παρ' Ἀράψι περιπατητικὴ ἀγωγὴ, γνη-
σιωτάτη, καὶ πολλῷ μᾶλλον τῆς Μωσαϊκῆς παραδόσεως
ἀφεστηκυῖα ἡ ἡ πραγματεία καὶ αὐτοῦ τοῦ Μαΐμονίδου.

Ἐπὶ δὲ τοῦ πέμπτου καὶ δεκάτου αἰῶνος ἡ παρ' Ἰου-
δαίοις Σχολαστικὴ φιλοσοφία εἰς παραχμὴν περιελθοῦσα
φαίνεται. καὶ ἡ μὲν σχολὴ ἡ Ναρθωνῖτις ὁσημέραι ἐξαν-
τλεῖται, τὸ δὲ πτέρωμα τὸ φιλοσοφικὸν παντάπασι κο-
λούεται. Πλὴν τὰ τοῦ Ἀβερρόου διὰ σπουδῆς καὶ οὐκ
δλίγης ἔτι καὶ νῦν τοῖς λογιωτέροις ὑπῆρχεν, ὡς δηλοῖ
ἄλλα τε πολλὰ πονήματα καὶ τὸ διδακτικὸν ποίημα Μωϋ-
σέως τοῦ Ριετίου, ὃςπερ καὶ αὐτὴν τὴν Θείαν κωμῳ-
δίαν ἀπομιμηθῆναι σύκῳ ὥκνησε. περιέχει δ' ἀπανθίσματα
λόγου ἄξια τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀβερρόου καὶ τῆς τοῦ
Λευτέρου-Γερσῶνος.

Ἐσχατος δὲ ὁπαδὸς τῆς παρ' Ἰουδαίοις Ἀβερρο-
στικῆς αἵρεσεως ἐγένετο Ἡλίας ὁ τοῦ Μεδίγου. τὴν δὲ
οὗτος ἐν κλεινῷ Παταύειρ διδάσκων, λήγοντος ἡδη τοῦ
ιε' αἰῶνος, ἔνθα καὶ ὁ Πίκος ὁ ἐκ Μιρανδόλης ὁ φιλό-
σοφος αὐτοῦ διέκουσε. Διὰ δὲ τούτου τοῦ Ἡλίου μετω-
χετεύθη τῆς Ἰουδαϊκῆς φιλοσοφίας τὸ νῦν τὸ ἔσχατον
εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Παταύειου, τῇ δὴ τὸ ἑαυτῆς μέρος
διετέλει ζηλοῦσα τόν τε νοῦν καὶ τὴν μέθοδον τῶν
Ἀράβων.

Ἀρχομένου δὲ τοῦ ἑκκαιδεκάτου αἰῶνος οἱ ἐπιφανέ-
στατοι τῶν παρ' Ἰουδαίοις λογίων ἐν ὑποψίᾳ πολλῇ
ἡρξαντο ποτεῖσθαι τὴν περιπατητικὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀβερ-
ρόου. καὶ οἱ θεολογοῦντες αὐτῶν συχνὸν ἡδη χρόνον οἴ-
οντεὶ καθεύδοντες καὶ τὴν τολμηρὰν διδασκαλίαν τοῦ
Λευτέρου-Γερσῶνος ἀνευ ἀναθεματίσεως εἰσαγομένην
περιεδόντες, ἀφνω τανῦν ἐξηγέρθησαν, καὶ ὁ παρ' αὐτοῖς

ση'.

όνομαστὸς Ἰωσὴφ ὁ Ἀλβων καὶ Ἀβραὰμ Βιβάγων καὶ
Ἰσαὰκ Ἀβραβανέλιος ἐνεργῶς πρὸς τοὺς φιλοσοφοῦν-
τας ἀντιμάχουνται περὶ τε τῆς τοῦ κόσμου δημιουργίας,
τῆς ἀποκαλύψεως καὶ τῆς ἀθανασίας. Ἐν τούτῳ δὴ τῷ
χρόνῳ ἐσίγησεν ἡ παρ' Ἰουδαίοις φιλοσοφίᾳ μέχρι οὗ
ἀνδρεῖς αὐθις ἀνέτειλαν, γενναῖόν τι βάθος ἔγοντες, ὁ
σεβάσμιος Σπινόζας καὶ ὁ πάσῃ ψυχῇ ἀνθρωπικῇ ἀσπά-
σιος καὶ ποθεινὸς Μενδελσώνιος. [ἔπιθι Ῥενᾶνος περὶ
Ἀβερρόου καὶ Ἀβερροείσμοῦ σ. 1—7 καὶ 172—199.
τῆς 6ας ἑκδ.].

Συγκεφαλαιώσαντι δὲ πάντα τὰ μέχρι τοῦδε λεχθέν-
τα φανερὸν γένοιτ' ἀν δὲ τὰ ἱερὰ γράμματα τοῦ Ἑ-
βραϊκοῦ ἦτοι τοῦ γρυσοῦ τῶν Ἑβραίων αἰῶνος, ἀπὸ
τοῦ Μωϋσέως μέχρι τῆς εἰς Βαβυλῶνα ἀπαγωγῆς ἀμι-
γῆ καὶ γνησίαν τὴν τε θρησκευτικὴν συναίσθησιν καὶ
τὸν νοῦν τῶν Ἰσραηλιτῶν ἥμεν ἐμφαίνει καὶ πάντων δὲ
τῶν λοιπῶν φύλων τῆς Καυκασιακῆς φυλῆς ἐς τὰ μά-
λιστα διαφέροντα, τὰ δὲ γράμματα καὶ αἱ παραδόσεις
ἀπὸ τῆς εἰς Βαβυλῶνα ἀπαγωγῆς καὶ παρὰ πάντα τὸν
αἰῶνα τὸν ὕστερον ἐλέγχει τοὺς Ἰουδαίους, τῆς μὲν
γνησίας παραδόσεως δσῆμέραι ἀφιεσταμένους, τὰ δὲ ὄθ-
γεῖα ἀεὶ μᾶλλον τοῖς ἑαυτῶν συγκαταμίσγοντας, καὶ
πρῶτον μὲν τὰ τῶν ἀνω Ἀσιατῶν, πρὸ πάντων δὲ τὰ
τῶν Περσῶν, ὡς εἴρηται, εἴτα δὲ τὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐν
Ἀλεξανδρείᾳ μάλιστα καὶ κατὰ τὴν ἀλληλην Αἴγυπτον,
εἴτα τὰ τῶν Ἀράβων, ἐλληνικὰ καὶ ταῦτα ὡς τὰ πολλὰ
ὄντα. Εὐλαβητέον δὲ πάντων μάλιστα τὰ τῆς Παλαιᾶς
Γράφης καὶ τῆς Μωσαϊκῆς παραδόσεως ἐρμηνεύειν, τὰς
διασαφήσεις καὶ τὸν νοῦν ἐφέλκοντα, ὅν περ οἱ φιλοσο-
φοῦντες Ἰουδαῖοι αὐτοῖς διὰ ὑπεβάλοντο, οἵ τε παλαιό-

περοι καὶ δὲ Μέθιρὸν ἢ δὲ Μαίμονίδης ἢ δὲ Βεν-Γέρσων καὶ οἱ λοιποί· οὐδὲ τὰ τῶν δρθιδόξων θεολόγων τῶν πρὸς τοὺς φιλοσόφους ἀντιλεγόντων, οἷον τὰ τοῦ Ἀλ-βωνος ἀσφαλῆ εἰς ἐρμηνείαν τῆς ἀφελοῦς καὶ γνησίας παραδόσεως τῶν Ἐβραίων ὑπάρχει. Ἐνετύχομεν γάρ τισι βιβλίοις, ἐν οὓς τὰ τῆς Μωσαϊκῆς παραδόσεως, τὰ τῶν Ραββίνων, τῶν φιλοσόφων καὶ ὑστάτων θεολόγων φύροντι μίγδην ἀλλήλοις συναντᾶται κακ τούτων ἀπάντων κράμα τι ὅλως ἀλλόκοτον κατασκευάζεται.

Ταῦτα τοίνυν προοιμιασάμενοι, ἐπάνιμεν εἰς τὸν ἐξ ἀρχῆς λόγον τὸν περὶ τοῦ Δημιουργοῦ καὶ τοῦ δημιουργηθέντος κόσμου, ὡς πρὸς ἀλλήλους ἔχουσι κατὰ τὴν ἴερὰν Γραφήν.

Γνώρισμα τοίνυν μέγιστόν, φαμεν, καὶ κυριώτατον τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς, ὅπερ τὸ Ἰσραηλιτικὸν γένος, ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν Σημιτικὸν πάντων τῶν ἀλλιών φύλων τῆς Καυκασιακῆς φυλῆς ἀνέκαθεν διαστέλλον ἐστὶ τόδε· ὅτι Θεὸν ἔνα δημιουργὸν μὲν τῆς φύσεως ἀπάσης ἐξ ὑποστάσεως τῆς πρώτης τίθεται, ἔξω δ' αὐτῆς ὅντα, μήτε οὗτως μήτε ἄλλως, μήτε μᾶλλον μήτε ἕσσον κατ' οὐσίαν γε αὐτῆς ἔχόμενον.

Ο Θεὸς ἀγαθὴ καὶ ἐλευθέρᾳ βουλήσει ἐδημιουργησε τὸ Πᾶν, ἐξ αὐτῆς τῆς πρώτης ὑποστάσεως ἀρχάμενος καὶ δὴ καὶ ταυτὴν τὴν ὑπόστασιν ἥτοι τὴν πρώτην ὕλην ἐκ τοῦ μηδενός. Τῶν δὲ σοφῶν ὅσοι μὲν τὴν περὶ τῆς τοῦ κόσμου Δημιουργίας ἀφήγησιν τῆς παλαιᾶς Διαθήκης ὡς οὐ πάμπαν χωρὶς δέχονται τῶν πολυθεϊκῶν ποιηθεῖσαν παραδόσεων, ἀλλ' ὡς τὴν ἐν ταῖς κοσμογονίαις τεταμιευμένην θρησκευτικὴν πεῖραν τῶν πρεσβυτάτων ἐθιγῶν παραλαβοῦσαν, πρὸς δὲ τὸν ἴ-

οι.

διάζοντα χαρακτήρα τῆς Σημιτικῆς Μονοθείας αὐτὴν μεθαρμόσασαι, οὗτοι τὴν Μωσαϊκὴν κοσμοποίειν ἐρμηνεύοντές φασιν ὅτι ὁ Δημιουργὸς πρῶτον μὲν τὴν «ἀμορφὸν ὅλην» ἐδημιούργησεν, εἴτ' ἐκ ταύτης τῆς ἀμόρφου ὅλης κατὰ σμικρὸν τὸν πάντα κόσμον τὸν αἰσθητὸν εἰς φῶς προαγαγὼν διεκόσμησεν· οὕτως ἀποφαίνεται ὁ κλεινὸς Οὐείσσιος (I. H. Weisse), θεολόγος ἄμα καὶ φιλόσοφος ἀκρος ὡν, ἐν τῇ ἀξιαγάστῳ αὐτοῦ δογματικῇ.—“Οσοι δὲ τὴν παλαιὰν Διαθήκην οὐ μόνον κατὰ τὴν Μονοθείαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ πάσας τὰς ἀλλας παραδόσεις μηδὲν κοινὸν ἔχειν φασὶ τὸ παράπαν ταῖς λοιπαῖς τῶν πολυθεϊκῶν ἐθνῶν, οὕτοι αὖ τὴν κατὰ σμικρὸν Δημιουργίκην τοῦ κόσμου ὡς ταπεινὴν καὶ τῆς ἴερᾶς Γραφῆς ἐνα Θεὸν Παντοδύναμον ὑμνούσης, ὡς ἀναξίαν ὅλως ἀποβάλλουσιν· πανταχοῦ τε γάρ τῆς Βίβλου τὰ ἐν τῷ κόσμῳ ὅντα εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῇ δημιουργικῇ τοῦ Θείου Λόγου δυνάμει ἐσχηματισμένα καὶ εἰδοπεποιημένα ἐκ τοῦ μὴ ὅντος ἀμέσως εἰςάγεσθαι φασιν· Οὕτω δὲ λέγει ἀνὴρ ἐν εὐρείᾳ σοφίᾳ ἐπιπρόπειν, ὁ Εὐάλδιος, ὃς καὶ ἀντιφάσει τινὶ πάντως περιπίπτει, πολυθεϊκὸν δόγμα τὸ περὶ ἀνάρχου χάους τῷ τῆς Μωσαϊκῆς Γενέσεως συντάκτῃ εὐθὺς ἐν τῷ πρώτῳ στίχῳ αὐτῆς ἀποδιδούς. Τὸ δέ γ' ἡμέτερον, προστιθέμεθα ἀνενδοιάστως τῇ τοῦ Οὐείσσιου γγώμῃ διὰ λόγους μάλιστα τοὺς ἐφεξῆς δύο· Πρῶτον μὲν γάρ κατ' ἀρχὴν ἐνότητα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀφελῆ τε καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν ὅμαλὴν καὶ ἀφιλόνεικον ἐπιμειξίαν (νοητικὴν τε καὶ θρησκευτικὴν) τῶν παλαιγόνων ἐθνῶν πρὸς ἀλληλα πρεσβεύοντες, οὐχ οἷοί τ' ἀν εὑρμεν δοξάσαι ὅτι ἡ Μωσαϊκὴ παράδοσις ἀγεν τινὸς μηδὲν τῆς λοιπῆς ἀνθρωπότη-

σια'.

τος παρὰ τοῖς Σημίταις ἐγένετο. Εἰτα τὸν Οὐείσσιον ἀνδρα δεξιότητα δαιμονίαν ἔχοντα ὄρῳμεν πᾶσαν ἐκ πολυμαθείας προκατάληψιν ἀποτιθέμενον, εἰς τὸ ἀφελὲς ἔθος καὶ τὴν συναίσθησιν τῶν πρεσβυγενῶν ἀνθρώπων εἰςδύεσθαι, ως εἴπερ τις καὶ ἄλλος. Μηδὲν γάρ ταπεινόν, μηδὲ ἀνάξιον τῆς τοῦ Θεοῦ παντοδυναμίας, φαῖμεν ἀν καὶ ἡμεῖς γε ὑποπτεῦσαι ἐκείνους τοὺς πάλαι ἀνθρώπους, εἴπερ ὁ Δημιουργὸς κατὰ βαθμούς τὸν κόσμον ἀδημιούργησεν, ἀπὸ αὐτῆς τε τῆς ἀμόρφου ὕλης ἀρξάμενος καὶ τὰ ἀεὶ τελειότερα μέχρι τοῦ τελειοτάτου ἀπάντων δημιουργήσας, τὴν ἐβδόμην τέλος ἡμέραν τοῦ βαθμιαίου ἔργου ἀπεπαύσατο (ὅρᾳ Οὐείσσ. φιλοσοφικῆς δογματ. Τ.Β. § 570—579.), ὅπότε οὐδ’ αὐτὸν τὸν Πλάτωνα τὴν κατὰ σμικρὸν προπαρασκευὴν καὶ διακόσμησιν τοῦ Σύμπαντος ἀναζίαν τοῦ Δημιουργοῦ ὑποπτεύοντα ὄρῳμεν ἐν τῷ Τιμαίῳ, καν εἰ εἰκόνος χάριν ἔνεκεν τὸν μῦθον ἀφηγήσαι. Καὶ γάρ οἱ πάλαι ἀφελέστεροι ἡμῶν ἐν πολλοῖς φαίνονται. Ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα.

"Αλλοι δὲ ἄνδρες πολυμαθεῖς, ὑποδεέστεροι δὲ πάγτως τῶν ἀρτὶ μνησθέντων, τοιόνδε τί που λέγουσιν, ως ἄρα ἀμφισθῆτισμον εἴη, εἴπερ ἡ Μωσαϊκὴ παράδοσις τὴν πρώτην ὕλην, ως τι ἐξ ἀἰδίου ὑπάρχον καὶ ἀδημιούργητον, ἐξ οὗ τὸν κόσμον ἀπλῶς διέπλασεν ἢ καὶ ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ αὐτὴν δημιουργηθεῖσαν δέχεται. Αὕτη ἡ ἀπορία ἐκ δυοῖν λόγοιν προελθεῖν μοι δοκεῖ, ἵτοι οὕτοι οἱ ἄνδρες οὕπω ἴκανῶς παρ' ἔκυτοῖς ἔλαβον τὴν πρώτην φύσιν τῆς Σημιτικῆς Μονοθείας· καὶ γάρ ὕλην ἀδημιούργητον, ἐξ ἀἰδίου ἀναρχον τίθεσθαι, ἀντικρυς ἀντιμάχεται πρὸς τὴν παντοδύναμον καὶ ἐνιαίαν βούλησιν τοῦ Ἐγὸς Θεοῦ, εἰς ἥν ἐμφανῶς οἱ Ἰσραηλῖται τὴν γένεσιν

ειδ'.

τῶν πάντων ἀγάγονται καὶ κατὰ τοῦτο μάλιστα πάντων τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων διαστέλλονται, οἶπερ τὸν Θεὸν ἐν τῇ φύσει, οἷον ἐμπεπορημένον νομίζουσι καὶ **ἐκ τῆς πρώτης ὑλικῆς ὑποστάσεως**, ἀδημιουργήτου καὶ ἀνάρχου εἶσθε, κατὰ συμικρὸν εἰς φῶς ἐκπορευόμενον· **ἐκ τοιεύτου τινὸς λόγου φαμὲν τὴν ἀπορίαν ἔχεινην τῶν σοφῶν προεληλυθέναι τὴν καὶ ἐκ τοῦτε μηδὲν ἔσσον· Δοκοῦσι γάρ μοι πρὸς ἐρμηνείαν τῆς Μωσαϊκῆς παραδόσεως τὰ τῶν φιλοσοφούντων καὶ αὗτις ὕστερον ἀντιφελοσοφούντων ἦτοι ὁρθοδόξως θεολογούντων Ἰουδαίων (τοῦ Ἀλβου) μηδαμῶς ἀπαξιοῦντες, ἀλλὰ βίᾳ πως καὶ ἀπροσεξίᾳ ταῦτα τε καὶ τὰ ἔτι παλαιότερα τῇ διαυγεστῇ τοῦ Μωϋσέως παραδόσει ὡς ὄμοειδῆ συγκαταμιγνύντες. Καὶ γὰρ εἶπερ ὁ Μαϊμονίδης ὁ δεύτερος τῶν Ἰουδαίων Μωϋσῆς μήπω ἐτόλμησε τὴν ὑλὴν ἀδημιουργήτον καὶ ἀναρχὸν ὑπόταστιν εἰπεῖν, μηδὲ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ ὁ Ἰωσὴφ Βεν-Τιούδας καὶ τὰ τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς κατὰ τὴν περιπατητικὴν τοῦ Ἀβερρέου ἀγωγὴν ἐπεχείρησεν ἐρμηνεῦσαι, ἀλλὰ πολλοὶ ἀλλοι Ἰουδαῖοι περιπατητικοί, ὑπέρῳ δὲ γρόνῳ μάλιστα ὁ Λευτί Βεν-Ιερσὼν, πολλῷ μᾶλλον τῆς Μωσαϊκῆς παραδόσεως ἀποστάντες, διαρρήθησαν πρώτην τινὰ ὑλὴν ἀμφορφού, ὡς ἀδημιουργήτον, ἐδέξαντο καὶ τὴν ἐκ τοῦ μηδενὸς δημιουργίαν, ὡς ἀδύνατον, διανοίᾳ ἀνθρώπου ἀληππον, ἀπέθεντο. Οἱ φιλοσοφοῦντες ἄρα Ἰουδαῖοι, οἵ τε πάλαι, αὐτὸς ὁ Φίλων, καὶ οἱ ὕστερον ἀμέσως τῇ ἐμμέσως πως τὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἀλλιών Ἰνδοευρωπαίων παραλαμβάνοντες, τὴν ὑποσατικὴν τοῦ κόσμου ὑλὴν κεκαλυμμένως τὴν ἀπρακλύπτως ἀίδιον καὶ ἀδημιουργήτον ἀπεφήναντο. Ἡ δὲ Παλαιὰ Γραφὴ φανότατα δέγχεται τὸ πᾶν καὶ αὐτὴν τὴν**

πρώτην ὑπόστασιν, ὡς ἐκ τοῦ μηδενὸς παραγθεῖσαν
ὑπὸ τῆς παντοδυνάμου βουλήσεως τοῦ Δημιουργοῦ
(πρᾶλ. Οὐεῖσσ. Δογμ. Τ. Α. § 541, κ.φ.ξ. καὶ Τ. Β. §
561, κ.φ.ξ.), εἰ καὶ ἔκεινο τὸ προκόσμιον μηδὲν οὐ πάμ-
παν ἀειδέες, ὅσα γε τὰνθρώπεια λαμβάνει· ἀλλο γὰρ πού
~~φαμεν~~ τὸ περὶ ὅλης προκοσμίου δόγμα τῶν ἑθνικῶν καὶ
ἀλλο ἡ ἀδυναμία τῆς ἀνθρωπικῆς διανοίας ἐστὶ τοῦ
λαμβάνειν τι ὅλως ἀνείδεον, τοῦ οὐδὲ οἱ πνευματικώ-
τατα φιλοσοφοῦντες γριστιανοὶ ἀπῆλλαγμένοι φαί-
νονται.

Εἴτα δὲ οἱ αὐτοὶ ἄνδρες καὶ τοιόνδε τι ἀποφαίνονται
ὡς ἄρα πάντα τὰ πολυθεϊκὰ συστήματα ἐπὶ τῷ ἀκήρα-
ρχτον διασῶσαι τὴν ἀνέφελον τοῦ Θεοῦ ἡρεμίαν καὶ τὸ
ταύτούσιον ἀπάντῃ ἐπενόησεν ὡς μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ
κόσμου λειτουργούς μεσολαβεῖντας τοὺς ὑποδεεστέρους
Θεοὺς· παραπλησίως δὲ καὶ ὁ Μωϋσῆς ἀμφῷ τούτῳ ἥλ-
πισεν ἀλλήλοις συναρμόσειν, ἵνα τε Θεὸν ἀπείρῳ ἀγιό-
τητι τοῦ κόσμου ὑπέρτερον ὅντα καὶ ἄμα ἀμέσως καὶ
αὐτουργῷ χερὶ αὐτόν τε τὸν κόσμον καὶ τὴν πορείαν
αὐτοῦ διατάσσοντα. Ἀλλὰ τὸ ἐπιχείρημα μὴ ἐς δέον
αὐτῷ προκεχωρηκέναι φασίν. Καὶ γὰρ τὴν οὐσίαν καὶ
τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ ἀδιαλύτῳ ἀντιφάσει πρὸς ἀλληλα
συνέγεσθαι, καθ' ὃσον ἀμετάβλητον μὲν κατ' οὐσίαν γε
τὸν Θεὸν εἶναι, κατὰ δὲ τὸ ἔργον ἐξ ἀνάγκης μεταβλη-
τόν· ἐνεργὸν γὰρ ὅντα, ἐν σγέσει τινὶ εἶναι δεῖν αὐτὸν
πρὸς τὰ μεταβλητὰ δημιουργήματα· ἀνθρωπικῇ δὲ δια-
νοίᾳ ἀληπτὸν ὅλως τοῦτό γέ φασιν, ὅπως ποτὲ ὁ Θεὸς
τὴν φύσιν ἀμετάβλητος ὦν, τῶν διηγεκῶς μεταβάλλον-
των οὐδὲν ἔσσον ἀπετεῖν ἀμφοῖν γὰρ τούτοιν τοῖν ἐ-
ναντίοιν μεταξὺ μέσου μηδὲν ἐγγρωτεῖν. Τὸν Θεὸν ἄρα

αἰδί.

τοῦ Μωϋσέως ἐγγυτάτῳ εἶναι τῆς ιδανικῆς Μονοθείας
ἥτοι τοῦ πολυθεϊκοῦ Διῆσμοῦ.

Αλλὰ πρῶτον μὲν ὡς ἐν παρόδῳ μοι ῥητέον ὅτι, τὴν
περ ἀρχὴν οἱ ἄνδρες οὗτοι τῆς πολυθείας τίθενται, οὐδ'
όπωςτιοῦν ἡμεῖς γε προσιέμεθα. Οὐ γάρ ἀπὸ προνοίας
<sup>ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΕΤΡΙ</sup>
ὄρωμεν τοὺς Ἰνδοευρωπαίους καὶ τὰ λοιπὰ φῦλα τὰ πο-
λυθεϊκὰ μεταξὺ ἐκείνου τοῦ ιδανικοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ κόσ-
μου ὡς λειτουργοὺς τῶν περὶ τὴν φύσιν ὑποδεεστέρους
Θεοὺς ἐπινοήσαι ἐπὶ τῷ ἀπράγμονα τὴν εὐθαλῆ μα-
καριότητα διασῶσαι τοῦ ιδανικοῦ Θεοῦ, ἀλλ' αὐτὴν τὴν
διάνοιαν καὶ φαντασίαν τῶν πολυθεϊκῶν ἐθνῶν αὐτομά-
τως πώς φαμεν εἰς τὴν πολυθείαν αὐτοὺς ἀγαγεῖν· καὶ
τούτῳ τῷ τρόπῳ τῆς ἀνθρωπικῆς συναισθήσεως τὴν
πρώτην ἔκφανσιν ἐν λέθῃ τε καὶ ἀδράνείᾳ κατὰ σμικρὸν
καὶ ἄνευ προνοίας καταστῆναι, πολυειδοῦς δχλού θεῶν
ταῖς αἰσθήσεσιν ἐναργῶς ληπτῶν μεσολαβήσαντος.

Ἐπειτα δὲ ἦκιςά γε ἀνθρώπων δεξαίμεθ' ὃν ἡμεῖς τὸν
παρὰ Μωϋσῆ Θεὸν ἐγγυτάτῳ ὅντα τῆς Ἰδανικῆς Μο-
νοθείας τῶν πολυθεϊκῶν ἐθνῶν· καὶ γάρ τῇ ἑαυτοῦ
Βουλήσει τῇ ἐλευθέρᾳ ὄρωμεν αὐτὸν τὸν πάντα κόσμου
τῷ τῆς δικαιοσύνης νόμῳ ἀδρήκτως συνέχοντα. Ἀλλ'
ἀπλότητι διανοίας παρεσκευασμένον τίκαιν χρή πάντα
εἰς ἐπίσκεψιν τῆς Μωσαϊκῆς μεγαλειότητος, τὰς δὲ με-
ταξὺ τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν γῆς φυσιολογούντων ισ-
χυσάσσας δόξας ἀποτεθειμένον, οἶπερ ἐναντιότητάς τινας
θέμενοι τοῦ Νοῦ πρὸς τὴν λεγομένην βλήτην, διὰ τούτων
τῶν ἀλλήλοις ἐναντίων τεθέντων οὐκ οἶδ' ὅπως ἀρμο-
νίαν ἔνοεισθῇ ἐπεζήτησαν καὶ, ὡς εἰκές, διεὶ τοῦ ζητουμέ-
νου ἡστόχησαν. οὐδὲ γάρ τὴν ἀρχὴν ἐπηλθέ ποτε, οἴω
γε ὅτε προφητικῷ τῷ Μωϋσῇ ὅντι, τοιαύτας τινὰς ἐναν-

τιότητας τῇ δικαιοίᾳ λαβεῖν, ἃς οἱ φιλοσοφοῦντες, τοῦ ἀληθοῦ πάντως ἐκτρεπόμενοι ἔθεντο· ἀλλούδε ἐν καὶ ταῦτὸν τό, τε δημιούργημα καὶ τὸν Δημιουργὸν ἀπεφήνατο· οὐ γὰρ κατὰ μαγικὴν μετουσίωσιν τοῦ Θεοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι φησίν, οὔτε κατ’ ἀπόρροιαν, οὔτε διὰ πλεονά-
ζούσαν φιλοσοφημάτων πεῖραν ἀλλοθεν ἀλλοσέ ποι ἐφαλ-
λόμενος τά τε εἶδη ἀλλήλοις συγχέων καὶ καταλύων, "Ἐν
 ἔφατο εἶναι τὸ Σύμπαν Δημιουργόν τε ἄμα καὶ δημιούργη-
 μα. Ἀλλ' οὗτοι οἱ παλαιοὶ ἀνδρες ἀπλῆ καὶ ἀπερίσσω
 φρενὶ τὰ εἶδη τὰ παμπληθῆ κατὰ χώραν ἀβλαβῆ ἐῶντες,
 ἀλλα ἀλλῶν κρείσσονα δέχονται, καθ’ ὅσον περ ἀεὶ ἐγγυ-
 τέρω τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας καὶ μεγαλειότητος ὑπάρχει.
 Καὶ οἱ μὲν δίκαιοι καὶ ὅσιοι τῶν ἀνθρώπων, οἱ ἀγιοι καὶ
 οἱ προφῆται μόνοι τῆς τοῦ Θεοῦ ὀπτασίας κατὰ τὴν πα-
 λαιὰν Γραφὴν ἀξιοῦνται, ὃς περ ἐν χρυσαυγείᾳ σαπφει-
 ρίνων οὐρανῶν, πασῶν ἡγεμονος τῶν οὐρανίων στρα-
 τιῶν ἐπιφαίνεται, ἑορτώδει καὶ πανηγυρικῷ ὀνόματι Σε-
 βαὼθ ἐπιφημιζόμενος, «δόξα τοῦ Θεοῦ», «Σοφία τοῦ
 Θεοῦ», ἀπειρος τὴν φύσιν ὡν· τοῖς γε μὴν ἀγίοις τοῖς
 ἐπὶ γῆς οὐκ αὐτὸ τὸ ὑπὲρ μυρίους ἥλιους αἴγλη ἀπα-
 στράπτον πρόσωπον αὐτοῦ τὸ ἀγιον ὄρατὸν γίγνεται,
 οὐ τὴν ἀγίαν λάμψιν οὐδὲ ἀν δέξαιτό τις θυητὸς ὑπάρ-
 χων· ἀλλὰ μόναι αἱ παρεμβολαι Αὐτοῦ καὶ αἱ ἀγγε-
 λικαὶ Δυνάμεις προσιται πώς εἰσι τῷ ἡγνισμένῳ ὅμ-
 ματι, οἵπερ δι’ ἀγνότητα ἐγγυτάτω τοῦ Θεοῦ εἰσιν,
 ὄρωντες αὐτὸν καὶ καλῇ μολπῇ ὑμνοῦντες. Κατὰ βαθ-
 μοὺς ἀρα τὰ ὄντα ἀγιότητι καὶ δικαιοσύνῃ ἀπὸ τοῦ ἀ-
 φάτου θρόνου τῆς τοῦ Παντεπόπτου μεγαλειότητος ἴ-
 ερῷ δεσμῷ, τῇ βουλήσει καὶ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ ἀλλήλων
 ἔχεται ἀπὸ τῶν ἱερωτάτων μέχρι τῶν ἀλογωτάτων·

σιτ'.

μηδὲ περαίνεσθαι τὴν ἀγιώτατην τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν εἰς τὰ αἰσθητὰ ἔχουσαν ὑπόπτευον οἱ Ἐβραῖοι, μηδὲ ὡςπερ ἡλιακὴν ἀκτῖνα θλάσθαι πως δι' ἀντιτυπίαν καὶ πυκνότητα τῆς ὅλης, ώς οἱ φιλοσοφοῦντες δοξάζουσι. Τοιούτων γάρ γελοίων ἐναντιοτήτων ὁ Μωϋσῆς καὶ οἱ Ἐβραῖοι παντάπασιν ἀδαεῖς ὅντες τὴν τοῦ Θεοῦ Πρόνοιαν διὰ πάντων ὄρατῶν τε καὶ ἀοράτων ἀκωλύτων διέχουσαν ἐπρέσβευον. Εἰ δέ τις τὴν συναίσθησιν καὶ τὴν ἀμηγέπη ἐπίγνωσιν ταύτης τῆς Ηρονοίας διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου γίγνεσθαι φησιν, ἀνευ δὲ τούτου φανῆσθαι ἀν τὸν Πατέρα ἐν φωτὶ ἀπλέτῳ, πάσῃ φύσει δεδημιουργημένη ἐπὶ χρόνον τὸν ἀΐδιον ἀπροσίτῳ, ἀνάγκη πᾶσα τὸν Υἱὸν ὃς καθόλου σύμβολον παραλαμβάνειν τοῦ ἀρχῆθεν ἀνθρωπείου κατὰ συμικρὸν τὸν πάντα αἰῶνα, παρὰ τῷ μὲν μᾶλλον, παρὰ τῷ δὲ ἦσσον, τελείουμενον κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

"Ετι δὲ πρὸς τούτοις καὶ περὶ τῆς τῶν ὀνομάτων δυνάμεως, δι' ὧν οἱ Ἐβραῖοι τὸν Θεόν ὠνόμαζον, τούναντίον ῥητέον πρὸς τὴν δόξαν τῶν περὶ ὧν ὁ Ιόργος σοφῶν. Οὗτοι γάρ φασιν ὅτι οἱ Ἐβραῖοι οὐδεμίᾳν ἴδιότητα ἐτόλμων τοῦ Θεοῦ κατηγορήσαι, εὐλαβούμενοι τὸ μὴ καταμερίσαι οὕτως τὴν Ἐνότητα αὐτοῦ. "Ωστε τὰς ἴδιότητας Θεοῦ τοῦ Ἀπείρου, δι' αὐτό γε τοῦτο τὸ ἀπειρον αὐτὸν εἶναι, ἀρνητικῶς ἢ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ ἀλήπτως κατηγορουμένας (ἀρνητικῶς μὲν, οἷον ὁ Θεός ἐστιν ἀναρχος καὶ τὰ παραπλήσια, ἀλήπτως δὲ, οἷον ὁ Θεός ἐστιν ἀπείρως ἀγαθός) μόνων δὲ τῶν ἔργων αὐτοῦ καταφατικῶς, μηδὲν ἀλλο αὐτὰς εἶναι τοὺς Ἐβραίους δοξάζειν φασὶν ἢ ὀνόματα ψήλα οἰασοῦν οὐσίας κατ' ἀνθυπόστασιν πάμπαν ἀμοιρα καὶ τελευτῶν-

τάς φασιν αὐτοὺς περὶ Θεοῦ εἰπεῖν «ώς οὐδὲν ἄλλο οἴ-
οί τέ ἐσμεν οἱ ἄνθρωποι περὶ τοῦ Θεοῦ ἐπιγνόντες λέ-
γειν, πλὴν ὅτι οὐδὲν τὸ παράπαν περὶ αὐτοῦ γιγνώσκο-
μεν». Καὶ ταῦτα λέγοντες δοκοῦσιν οἱ ἄνδρες τῆς Μω-
σαϊκῆς παραδόσεως μήτε μέγα μήτε σμικρὸν ἀφίστα-
σθαι, εἰ καὶ παραπλήσια καταφαίνεται αὐτὰ ὅντα, οἵς περ
οἱ Μαϊμονίδης καὶ τῶν Ἀράβων οἱ περιπατητικοὶ εἰρήκα-
σιν, οἵτινες «μηδ' αὐτὴν τὴν ὑπαρξίην, Ἐνότητα καὶ
ἀἰδιότητα τῷ Θεῷ ἀποδιδόναι ἐτόλμων, δύο τινὰ εὐ-
λαβούμενοι, μὴ ταῦτα τὰ προσόντα, ως χωρὶς τῆς τοῦ
Θεοῦ ὑποστάσεως τὸ εἶναι ἔχοντα ἐκληροφθῆ ἢ μὴ δόξω-
σιν αὐτοὶ παραπλήσιόν τι δέχεσθαι ταῖς τρισὶν ὑποστά-
σεσι τῆς ἀγίας Τριάδος ὅν, ως ε καὶ οὗτοι τελευτῶντες
ἔφασκον, ως ἔχοιμεν ἀν περὶ Θεοῦ εἰπεῖν πᾶν ὅ, τι οὐκέτιν,
ἄλλ' οὐκ ἀν ἔχοιμεν περὶ αὐτοῦ εἰπεῖν ὅ, τί ποτ' ἐστίν».
— 'Αλλὰ ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα τῆς γνησίας τῶν
Ἐβραίων παραδόσεως καὶ αὐτῆς τῆς πρώτης τῶν Σημι-
τῶν φύσεως παντάπασιν ἄλλοτρια ὑπάρχειν φαμὲν θαρ-
ρούντως, ὅθνεῖτα ὅντα, ως καὶ πολλὰ ἄλλα ἄλλοιεν πα-
ρειλημμένα, ἐκ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἰουδαικῆς φιλοσο-
φίας, τῆς τοῦ Φίλωνος, ως προδρόμου τῶν τε Γνω-
στικῶν καὶ τῆς νέας Πλατωνικῆς αἵρεσεως, κατ' ἐξοχὴν
δὲ ἐκ τῆς τοῦ Πλωτίνου πραγματείας δι' αἰώνων πολ-
λῶν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως παρειλημμένα. Αὐτοὶ δὲ οἱ
Ἐβραῖοι περὶ τῶν ὄνομάτων πᾶν τούναντίον φαίνον-
ται δοξάζοντες· ἐν γάρ ἔκαστον αὐτῶν, οἵς αἱ ἄγιαι τοῦ
Θεοῦ ὑποστάσεις ἐδηλούντο οἱ χωρὶς αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ
εἶναι ἐπρέσβευον, ἀλλὰ καὶ οὕτω τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ οὖσίας
ἥφθαι, ως τε οὐχ δσιον ἐποιοῦντο τὸ ὄνομα ἐκφευγεῖν,
ως ταῦτὸν ὅν αὐτῷ τῷ Θεῷ. (ὅρα Οὐεσσ. δογματ. Ψ.

σιη'.

Α. σ. 376—413.) Διὸ τὴν νηφαλιωτάτην τῶν Ἐβραίων Γραφὴ πάσης χαύνης καὶ ἀλήπτου τερθρείας ἀπηλλαγμένη, τῆς Ἰουδαικῆς φιλοσοφίας ὅλῳ καὶ παντὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ μοι διαφέρειν.

Ἔκιντα δέ μοι καὶ τόδε ἀσπάσιόν ἐστι τούτων τῶν ἀνδρῶν, οἱ δὴ τὸν παρὰ τῇ Παλαιᾷ Γραφῇ Θεὸν ως κατ' ἔξοχὴν δίκαιον τοῦ σύμπαντος κόσμου κυρίαρχον ὑπεναντίως τρόπον τινὰ ἔχειν ἀποφαίνονται πρὸς τὸν ἐν τῇ καινῇ Διαθήκῃ ἀγάπης μεστὸν καὶ εὐσπλαγχνίας ὅμνούμενον (εἰ καὶ ἐν μέρει ἐπικουροῦσιν αὐτῶν τῷ λόγῳ ἄνδρες, ως εἴρηται, μακρῷ σοφώτεροι, τὸν παρὰ τῇ παλαιᾷ Γραφῇ Ἱεχωνίῳ, ως ἐγγυτάτῳ τῆς κατ' ἀνθυπόστασιν φύσεως ως πρὸς τὸν κατ' ἐνδιάθεσιν γίγνεσθαι, τὸ ἀρχῆθεν Σημιτικὸν τιμῶντες) καὶ Μαρκίωνα τὸν Γνωστικὸν πρὸς τοῦτο ἐπιμαρτύρονται καὶ αἵρεσίν τινα Λουθηρικὴν τῆς ἐκκαιδεκάτης ἔκατοντα επηρίδος. "Ωστε οὖτοι οἱ σοφοὶ τὸν τοῦ Μωϋσέως Θεὸν ἐγγυτάτῳ μὲν τῆς ἴδαινικῆς τῶν ἐθνικῶν μονοθείας ὅντα, ἀλλότριον δέ πως τοῦ τῆς καινῆς Διαθήκης ἀποδεῖξαι προθυμοῦνται. Οὐ δοκοῦμεν, ἀλλὰ καὶ πάνυ πεπείσμεθα τῷ ἐν τῇ καινῇ Διαθήκῃ ὅμνουμένῳ Πατρὶ βάσιν ὑποκεῖσθαι τὸν παρὰ τῷ Μωϋσῷ καὶ τῇ παλαιᾷ Γραφῇ Θεὸν τῶν πατριαρχῶν Ἀγάπη τῇ τοῦ Χριστοῦ συμπεπληρωμένον. "Ωστε ἴστορικῷ πάθει μηδαμῶς ὑποκύψαι φαμεν παρὰ τοῖς χριστιανοῖς τὸν παρὰ τῷ Μωϋσῷ Θεὸν, ἀλλ' ἴστορικοῦ πάθους αὐτὸν ὑπεριδρυμένον ἡγούμεθα, καθ' ὅσον μηδὲ τὴν Ἀγάπην ἐναντίως πως πρὸς τὴν δικαιοσύνην ἔχουσαν νοοῦμεν, ὡςπερ οὖτοι οἱ σοφοί, ἀλλ' ὁλοσχερῇ αὐτὴν ἐν Ἐαυτῇ περιλαμβάνουσαν, πα-

ραπλησίως τῷ χριστιανικῷ Ποιητῇ, φοβερώτατα ταῦτα
ἀδοντι. (α)

Τὰ δὲ περὶ τοῦ σεπτοῦ δόγματος τῆς Ἀγίας Τριάδος ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ σιγῇ ὑμνοῦντες, ἐπὶ δὲ τὸν πρόσθεν λόγον αὐθις ἐπανιόντες, τοιόνδε πού φαμεν,
πάντα μὲν τὰ τῆς Ἱερᾶς Μονοθείας ἀριστα καὶ κάλλιστα ἐν θρησκείᾳ ἔχειν καὶ τὰ ἀπὸ τῆς πρώτης Μωσαϊκῆς ἀρχῆς, αὐτῆς δὲ τῆς φιλοσοφίας ὅλῳ καὶ παντὶ ὑπέρτερᾳ καὶ, ὡς εἰλικρινεῖ λόγω εἰπεῖν, ἀλλότρια αὐτῆς ὑπάρχειν. Ο γάρ ή Ἱερὰ ἡμῶν θρησκεία διδάσκει ὅτι ἀργῆθεν ἐκ τοῦ μηδενὸς ὁ Θεός, χωρὶς ὧν πάσῃς ὕλης, τὸν κόσμον πάντα ἐδημιούργησε, τοῦτο τῇ φιλοσοφίᾳ τὸν ὅλον αἰῶνα ὅλως ἀσυμβίβαστον ἔσται καὶ ἀνθρωπικῇ διανοίᾳ πάμπαν ἀληπτον. Μήτε γάρ τι ἐκ τοῦ μηδενὸς εἰς τὸ Εἶναι μεταβαίνειν ὁ νοῦς ὁ φιλοσοφῶν οἵος τέ ποτ' ἐστὶ νοεῖν, μήτε τι αὖ ἐκ τοῦ Εἶναι εἰς τὸ μη-

(α) Συγκεφαλαιώσατο δ' ᾧ τις τὰ ἄνω ῥηθέντα ώς ἐφεξῆς· πρῶτον μὲν ὅτι κατὰ τὴν παλαιὸν Γραφὴν ὁ Θεὸς ἀγαθῇ βουλήσει τὸν κόσμον πάντα καὶ τὴν πρώτην ὑπόστασιν αὐτοῦ ἐκ τοῦ μηδενὸς ἐδημιούργησεν· εἴτα δὲ ὁ Θεὸς ἦκιστά γε ἐν μακαριότητι ἀργῶν φαίνεται παραπλησίως τῇ ἴδιᾳ εἰκῇ μονοθεῖ, ἀλλὰ τῇ ἔκυτον Προνοίᾳ τὸν κόσμον πάντα ἀξέρνητως συνέχων τε καὶ διακοσμῶν· τρίτον δ' ὅτι οἵς περ ὀνόμασι τὸν Θεὸν οἱ Ἐβραῖοι ἐδήλων, ἀπολέσαντά τοις ἐδόξαζον τῆςδε ή τῆςδε τῆς φάσεως αὐτοῦ· τέταρτον δὲ οὗτος ὁ παρὰ τῇ Ἐβραϊκῇ παραδόσει Θεὸς τῶν πατριαρχῶν, οἷον Βραχίωνος ὑπόκειται ἀσεστος; τῷ Πατρὶ, ὃνπερ τὸ ἄγιον στόμα ἐν τῇ καινῇ Διαθήκῃ διατελεῖ ὑμνοῦν. Ισως οὖν οὗτοι οἱ τέσσαρες λόγοι, φύσει ἀλλήλων ἔχόμενοι, οὐ πάμπαν ἀλυσιτελῶς λεγθέντες φανοῦνται τοῖς εἰδόσις τὰ τοιαῦτα.

σκ'.

δὲν ἄρδην ἀπόλλυσθαι. Τεθέντων δὲ τῶν ἐναντίων τούτωις, πᾶσα φιλοσοφία ἀρχῆθεν αἱρεται. — Φέρε τοίνυν, τί ποθ' ἡμᾶς ἔχοις ἀνὴρ φιλοσοφίαν ἡ Θεῖστική, τῆς θρησκευτικῆς ἡτοι ὑψηλῆς συναισθήσεως κεχωρισμένη, διδάξαι περὶ τε τοῦ Δημιουργοῦ καὶ τοῦ δημιουργήματος ἔτοικοῦ κόσμου, ὅπως πρὸς ἀλληλα ἔχει; Ἐὰν γὰρ καὶ κατὰ τὸν νόμον τοῦ χρήζοντος καὶ πληροῦντος τὸν Δημιουργὸν τὸ Σύμπαν τόδε δημιουργήσαι εἴπωμεν, λέξεις κενὰς καὶ τῇ διανοίᾳ ὅλως ἀλήπτους ἐροῦμεν.

Πρῶτον μὲν οὖν οἵ θεῖσται Νοῦν τὸν κατ' ἐξογήν τίθενται τὸν Θεὸν, Βούλησιν αὐτοτελῆ, "Οὐ ἀπλοῦν καὶ Ἐλεύθερον· τὴν δὲ βληγὴν ἐναντίαν τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ φύσεως λέγουσι, τὸ Δεόμενον, τὸ Σύνθετον καὶ τῇ βουλήσει τοῦ Θεοῦ ὑπεῖκον. Τὴν βληγὴν δηλονότι ἀναγκαιοτάτην τιθέασιν· ἀνευ γὰρ τῆς βληγῆς ἀνθρωπίνως γένεται δὴ καὶ φιλοσοφικῶς Ἐνέργειαν ἡτοι Νοῦν νοῆσαι, ἀμήχανον. (ὅρα περὶ ἐνὸς ἑκάστου τούτων τὸν πρὸς τὴν Ἐλλ. νεολ. λόγ.). Ἀλλ' εἴπερ τὸ θεῖον Ἐλεύθερον· συάναρχος ἄρα αὐτῷ καὶ ἡ βληγή. Ἐπεὶ, εἰ μή γε ἐξ ἀρχῆς τὴν ἡ βληγή, οὐκέτι τὸ θεῖον Ἐλεύθερον, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης δι' ἐλλειψιν ἡρεμοῦν. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ "Οὐ ἐδιχάσθη. Οὐ δὲ Ἀπλοῦν ὁ Θεὸς τίνι ποτὲ συνόδῳ μετὰ τῆς βληγῆς ἡτοι τοῦ συνθέτου τὸν κόσμον ἐδημιουργήσει; (α) "Οταν γὰρ τὸν Θεὸν βούλησιν Παντοδύναμον,

(α) Εἰ μὲν οὖν κατὰ γε τὴν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς Ἐλεύθερίαν, ὡς τοῦ δημιουργήματος, τὴν τοῦ Δημιουργοῦ νοοῦμεν, καὶ καὶ ἐν περὶ τρόπον ὁ ἐν ἡμῖν νοῦς τῆς βληγῆς ἀπτεται ἢ ἀντιλαμβάνεται, κατὰ τὸν αὐτὸν καὶ τὸν Θεὸν, τὸν κατ' ἐξογήν Νοῦν τῆς βληγῆς ἡρθαις νοεῖν ἔχομεν· τούτων δ' αὖ τὸ μὲν πρῶτον

σκα'.

Αὔτοτελῆ, Παντέλειον λέγω, ὅφεῖλω κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην νοεῖν ὅτι ἄμα ὁ Θεός, ὁ Νοῦς ὁ ἔλλογος βουληθεὶς ἔβουλεύσατο, ἄμα τὸ βούλευμα ἐτελέσθη· ἄμα βούλημα, ἄμα βούλευμα, ἄμ' ἔργον. Οὐχὶ κινήσει τινὶ ἡ ἐπαφὴ **δύναμεως** ἐπ' ἄλλην δύναμιν· Βούλησις γὰρ **Παντοδύναμος** καὶ **Παντέλειος** καὶ **Αὐτάρχης** ὁ Θεός ὢν, οὐδὲ **δύναμις** κατὰ μετάβασιν δυνάμεως ἐπ' ἄλλην δύναμιν ἢ δυνάμει σὸν ἡ ἐνεργείᾳ ἐνεργεῖ. ἀπειρος γὰρ ὁ Θεός

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΑ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΦΑΓΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΦΑΝΗΣ ΦΙΛΟΣΦΑΓΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ ΕΦΕΤΣΙΟΥ

ἥμετς γε εἰ θυητοί κατ' ἀναλογίαν ἀμωμαγέπως νοοῦμεν, πρὸς τὴν ἡμετέρᾳ βούλησει τῇ ἐλευθέρᾳ τὸ τέλειον καὶ παντοδύναμον προστιθέντες, τὸ δεύτερον μέντοι οὐδὲ δύναμις τούτην νοοῦμεν, καθ' ὃσον περ ἀδύνατόν ποτ' ἔσται νοῆσαι, δτῷ ποτὲ τρόπῳ δὲ νοῦς τοῦ ὁρατοῦ ἢ αἰσθητοῦ ἀπτεται, ὥςπερ καὶ δὲ ἡμέτερος Εὐγένιος ὁ Βούλγαρος περὶ τούτου ἐν τῇ Λογικῇ (σ. 146 κ.φ.ξ.) φησὶν ὅτι «οὐδενὸς ἔλαττον τῶν ἀπορρίζήτων σὸν, τοὺς φιλοσοφοῦντας ἀεὶ ποτ' ἐλαθεὶς καὶ λήσεται γε, οἶμαι, ὅφρα χθονὸς καρπὸν ἔδοντας.» — «Αμέλει τοι καὶ αὐτὸς ὁ Εὐγένιος ἀστραφῇ τινα καὶ μυστηριώδην εἰπὼν ἀπήλλαξεν· ὥδε γὰρ λέγει· «Ἄμεινόν μοι δοκεῖ μεταβολὴν ἀπλῶς τινα ἐπὶ τῇ ψυχῇ λέγειν συμβαίνουσαν, καθ' ἓν ἀλλοίως μὲν σὸν ἔχοις τοδι, φέρε, τὸ βιβλίον νοοῦσαν, ἀλλοίως δὲ τόνδε τὸν ἀνθρωπὸν. Ή δὲ μεταβολὴ καὶ τὸ μεταβάλλον ὅμα ἔσται, ὡς εἰς ταῦτὸ οὗτως ἔκειν τὸ νοοῦντε καὶ τὸ νοούμενον. Μεταβολὴν δὲ νοητέον οὐ τὴν κατὰ μέγεθος, οὐδὲ γὰρ ἐκτέταται· οὐ τὴν κατὰ σχῆμα, οὐδὲ γὰρ μεμόρφωται· οὐ τὴν κατὰ κίνησιν, οὐδὲ ἀλλην τινὰ σωματικὴν ἀλλοίωσιν, οὐδὲ γὰρ σὸν πάθοις τι τοιοῦτον τὴν ψυχὴν, οὐσα ἀσώματος. 'Αλλὰ μεταβολὴν δὲ τῷ γένει ἐτέραν καὶ τῇ φύσει τῇ ἀντλῷ πρέπουσαν.» — πρᾶλ. καὶ σ. 151 μετὰ τοῦ ἀξιολόγου σχολίου, δπερ ἀριστα τὴν πολυμάθειαν καὶ διέγνοιαν τοῦ ἀνδρὸς ἐμφαίνει.

σκ6'.

ἐστι τοῦ πρότερον καὶ ὑστερού, ὁ Θεός ἐστιν ἀπειρος τοῦ δι' ἑτέρου τινὸς δρᾶν· ἀλλως γὰρ ἂν τὸ Παντοδύναμος καὶ Παντέλειος καὶ Αὐτάρκης ὥχετο, εἴπερ ἑτέρου τινὸς ἔχρηξε πρὸς δημιουργίαν. Ἐβούλήθη τι οὖν ὁ Θεός; ἀριστον ἐβούλήθη καὶ ἀναγκαῖον· τὸ δ' ἀναγκαῖον ἀίδιον καὶ ἀναρχον· ἐβούλήθη δὲ Θεός; τὸ βούλημα ἐγένετο· πανσθέντος γὰρ καὶ Παντέλειος. Ἡ ἀρχὴ ἀρα τοῦ κόσμου οὐκ ἐν χρόνῳ ἐστίν, ἀλλ' ἀνθρωπίνῳ γε λογισμῷ· Ὁ γὰρ κόσμος καθόλου νοούμενος οὐ κατὰ τήνδε ἢ τήνδε τὴν φύσιν ὡς ἀναπτυσσόμενος, ἀναρχός ἐστι καὶ ἀίδιος· τέλειον γὰρ δημιούργημα Θεοῦ τοῦ Τελείου, βέλτιστον τοῦ Βελτίστου καὶ τὸν πάντα αἰῶνα ἀναγκαῖον· ἀίδιον ἀρα, ὥςπερ καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ δὲ δρθὸς λογισμὸς ἀίδιος, ἐν δοσῷ πέρ ὁ νοῦς αὐτό γε τοῦτο νοῦς ἀναλλοίωτος ἦ. Ἀλλὰ θεμένων ἡμῶν τὴν ὕλην, τοῦτο τὸ ἀκαταμάχητον ἐν τῇ τοιαύτῃ φιλοσοφίᾳ, ἐν ἔκαστον τούτων τῶν προσόντων ὑπεκχωρεῖ· ὡςαύτως καὶ τὸ "Απειρον." Οταν γὰρ ἀπειρον λέγω, "Ἐν πανταχῇ ἐξ ἀνάγκης νοῶ· ἐὰν δὲ καὶ ἔτερον καὶ ἐναντίον τούτου νοήσω, ἐκατέρῳ πέρας προσῆψα· ἐδίχασα ἀρα τὸ "Ον· Εἴπερ γὰρ ἡ ὕλη ἐναντία τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ φύσεώς ἐστίν, ἀνθρωπίνῳ γε λογισμῷ πέρας ἔχον τὸ θεῖον ἐνόησα·" Ἀλλως οὐκ ἐγγιώρει.

Οὕτος οὖν, φαίται τοις ἀν, δις σὺ γε κατ' ἀναλογίαν τῶν δρατῶν καὶ ἐκτὸς ἡμῶν ὑπαρχόντων πάντας κρίνεις; Ἐπεὶ δὴ ἐν τῇ φυσικῇ τὸ τῶν σωμάτων ἀδιεξίτητον ὡς νόμος καθέστηκε, κατ' ἀναλογίαν τῶν φυσικῶν καὶ τὰ ἐν τῷ νῷ πάντα κρίνεις. Ἀλλὰ πολλὰ ἐν τῇ φύσει ἀσυμβίβαστ' ἀλλήλοις ὅντα, δ νοῦς εἰς ταύταν ἀναγκάζων συμβίβαζει. Πολλὰ γὰρ ἐν τῇ φύσει ἀνύπαρκτα ὅντα, ἐν τῷ νῷ δ-

σκγ'.

παρατά ἔστι καὶ δὴ καὶ ὄντως ὑπάρχει· ἀνάρσιον γάρ ἐν ᾧ,
εἴ περ τὰ ἐν τῇ φύσει ὑπαρκτὰ ὄντως ὑπῆρχε, τὰ δὲ ἐν τῷ νῷ
νοητὰ μὴ ἀληθῶς ὑπῆρχεν· ἀλλὰ σὺ καὶ τὰ ἐν τῷ νῷ νοητὰ
κατ' ἀναλογίαν τῶν ἐν τῇ φύσει νοεῖς καὶ κατὰ τοῦτο χω-
λαίνεις. — 'Αλλ' ἦ τέχοις ἐν καὶ σὺ, ἐρούμην ἐν αὐτὸν, τὰ νοη-
τὰ ἀληθῶς νοεῖν οὐ κατ' ἀναλογίαν τῶν δρατῶν; ἀλλοις που
νόμοις ὑπείκει τὸ δρατὸν καὶ ἀλλοις τὸ νοητὸν, κόσμος ἐν
κόσμῳ ὅν; Γλαύκου τέχνημα τὸ τοῦ Δημιουργοῦ δημιούργημα
λέγεις. Φέρε γάρ· φύσις ὕδατος, φύσις πυρὸς, ἀμφω ἀλλήλαιν
ἀσυμβιβάστω· ἐκάτερον γάρ ἐκατέρῳ φύσει ὑπεκχωρεῖ. Τέχοις
ἐν τῇ διανοίᾳ ἀμφω τούτῳ εἰς ταῦτὸν ἀμφα συνάψῃ; — 'Αλλὰ
γάρ, φαίης ἐν, καὶ πάνυ εὐχερῶς ἔχοις τις ἐν τῇ διανοίᾳ Γί-
γαντας, φέρε' εἰπεῖν, λαμπεῖδοφόρους ποιῆσας ἐνδον τῶν Ὀκεα-
νῶν βαδίζοντας καὶ τοὺς βυσσοὺς θεοπεσίως καταυγάζοντας·
ὅστε τὰ κυανᾶ τῶν θαλασσῶν νάματα σαπφειροειδῆ οὐ συκ-
ραγδοειδῆ διαφαίνεσθαι, τὰ δὲ ἀφρίζοντα κύματα, ὡς περ ἀ-
δάμαντες προχεόμενοι καὶ αἰγλήσαντες, καὶ τὴν ἀπλετὸν ταύ-
την τῶν παντοίων γραμμάτων αἴγλην ἐς χρυσόγλαυκον οὔρα-
νὸν ἀναλάμπειν. Καὶ τοῦτο γε δὴ τὸ ἐν τῇ φύσει θαῦμα ὅν,
ἐν τῇ διανοίᾳ ὑπάρχον, ὄντως ὑπάρχει. Ὅστε τὸ ἐν τῇ φύσει
ἀνύπαρκτον, οὐχ ὅλως ἀνύπαρκτον ἔστιν, ἀλλ' ἐν τῇ διανοίᾳ
καὶ μάλιστα ὑπαρκτὸν καὶ οὐδὲ κατὰ τὸν αὐτὸν που λόγον, καθ'
ὅν περ τὸ δρατὸν ὑπάρχει, ως σὺ λέγεις. — 'Αλλ' ὅρα, φαίην
ἐν, πολλῷ μᾶλλον μὴ ἐν τι τούτῳ τῇ αἱ διανοίᾳ, λαθὼν
ἐποίησας· τίτοι τὴν φύσιν τοῦ ὕδατος ἀλλοιώσας, συμβιβάσκειν
τῇ τοῦ πυρὸς ἐποίησας η τάναπαλιν τὴν τοῦ πυρὸς η καὶ ἀμ-
φότερα πρὸς συμβιβασμὸν ἀλλοιώσας· πλάνη γάρ φιλοσοφικὴ
τὸ οἶεσθαι τὰ νοητὰ κατ' ἀλληλην τινὰ ἀναλογίαν η τὰ δρατὰ
νοεῖσθαι· Τὸ γάρ ἐν τῇ φύσει ἀδύνατον, ἀδύνατον δέατως καὶ
ἐν τῷ νῷ, πλάνη μόνον δυνατὸν ὅν καὶ ὑπαρξεῖν ψευδῆ ἔχον.
Μᾶλλον δὲ πᾶν ὅτι δὲ ἀληθῶς ὑγιέτες νοῦς νοηθῆ φαντάζονται, ἀλη-
θές ἔστιν, ἀλλ' ἔστι γάτες ἥμαρτημένως τε καὶ ψευδῶς τῷ λόγῳ

σεδ'.

ἔργηνεύεται. Ἐὰν γάρ οὐκέτε πληνώς τοι, τὸ δὲ διδωρό φίλογόμενόν
τε καὶ λάμπον εἶπο (τοιεῦτα γάρ τινα οὐχ ἀπαξί, οὐδὲ δι;
ἐρρέθη καὶ λέγεται, ἀλλὰ καὶ πολλάκις ἔργονεσται), ἀληθέστα-
τόν τι πάντως ἐν τῇ διανοίᾳ ἔγειραντες τῷ λόγῳ τοῦ·
μήνευσαν οὐ γάρ διδωρός εἰστιν, ὃ γε τῇ ἐμῇ διανοίᾳ οὐκέτε πληνόμενόν
τε καὶ φαῖνον εἶληφα, ἀλλ' ἔτερόν τι ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τὸ
διδωρό ἔχον καὶ τὴν τοῦ πυρὸς φύσιν δεχόμενον, ὃπερ ψευδῶς
διδωρό ἀπεκάλεσα. Καὶ τὸ ἀρχατον, οὓς λέγω, κατ' ἀναλογίαν
τοῦ δρακτοῦ πέφυκα νοεῖν πάντως. Ἐθέμην δύο, ἐδίχασα τὸ Όν·
διχάσας δὲ, ἐκτέρῳ πέρικα προσῆψαν· ἀλλως γάρ οὐκ ἐγχωρεῖ.

Εἴπε τις τῶν ἐπιφανεστάτων φιλοσόφων ὅτι τὸ μὲν
ὅρατὸν, ἢ φύσις ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς νόμοις ὑπόκειται, ταῦ-
ταν ἀεὶ ἑαυτῷ παραχρένον καὶ οὐχὶ τὸν πάντα γρόνον
ἑαυτὸ τελειοῦν· ὃ δὲ Νοῦς τούναντίον ἀεὶ ἑαυτὸν τελειοῖ,
καθ' ὅσον αὐτὸς ἑαυτὸν ἀνευρίσκει. Ἀλλ' ἵσως ἄν τις εὐ-
λόγως εἶποι ὅτι καὶ ὁ Νοῦς ἀεὶ ἀμετάβλητός ἐτιν, ὥσπερ
ἡ φύσις, κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἀεὶ νόμους ἐνεργῶν, καθ'
ὅσον περ νοῦς ἐστὶ τε καὶ τῇ, ἀμφοτέρων μέντοι τῆς
τε φύσεως καὶ τοῦ νοῦ κατά γε τὴν ἀνθρωπικὴν πεῖραν
ὦς ἀεὶ τελειουμένων ἀντιλαμβανόμεθα· καὶ τοῦτο εὖ-
λογεν ὅτι συγχωρήσει τῷ, ὃ τε Φυσιοδίφης καὶ αὐτὸς
δι φιλόσοφος. (α) Πᾶν ἄρα τὸ "Οὐ ἀεὶ τελειούμενον ἀν-

(α) Οὐ γάρ πάνυ τὰ τῷ σοφῷ Μαξιμιλιανῷ Μυλλερίῳ (ἀγο-
ρεύσεων περὶ τῆς ἐπιστήμης τῆς γλώσσας σ. 29 κ.φ.ξ.) καὶ
ἄλλοις τισιν εἰρημένα τῷ μεταξὺ γε προσιέμεθα, ἀλλὰ τὸν Δαρβί-
νιον μάκλιον ἐν τούτῳ θαυμάζομεν καὶ Ἀλέξανδρον τὸν Οὐμ-
βόλδον· ἀλλ' οὐδὲ πάνθ' ὅσα περὶ σκοπούμοτος τῶν περὶ τὴν
φύσιν δι Μυλλέριος λέγει καὶ τὸν Οὐμβόλδον τρόπον τινὰ ἐπι-
μερτυρόμενος (ἢν. ἀν. σ. 16—17). ἐπεὶ οὐ κατὰ πάντα τού-